

15. Щуцька Т. Я., Юхимюк О. М. Особливості правової природи правових застережень. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Юридичні науки. 2017. Вип. 1(1). С. 58-60. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_jur_2017_1\(1\)_15](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvkhdu_jur_2017_1(1)_15).
16. Яремчук В. Інститут застережень у сучасному міжнародному праві. URL: <https://law.chnu.edu.ua/institut-zasterezhen-u-suchasnomu-mizhnarodnomu-pravi/>.
17. Morgenthau H. Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace / H. Morgenthau ; revised by K. W. Thompson. 6th ed. New York : McGraw-Hill, 1985. 620 p.
18. Rezek J. F. Direito dos Tratados. Rio de Janeiro : Forense, 1984. P. 164–168.

УДК 342.922

DOI: 10.32751/2617-5967-2025-02-22

Усова Ю. О.

здобувач вищої освіти ОР “Магістр”,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

<https://orcid.org/0009-0009-4679-5607>

ПРАВОВИЙ СТАТУС ЮРИДИЧНИХ ОСІБ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА: НОВІТНІ ТЕНДЕНЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА

Стаття присвячена аналізу правового статусу юридичних осіб публічного права в контексті рекодифікації цивільного законодавства України та скасування Господарського кодексу України. Досліджуючи сучасні законодавчі тенденції, зокрема запровадження закритого переліку організаційно-правових форм, корпоратизації державних і комунальних підприємств, також приділяється увага гармонізації українського законодавства з європейськими стандартами, врахуванню правових позицій Європейського суду з прав людини та забезпеченню балансу між публічними приватними інтересами. У статті проаналізовано доктринальні підходи до визначення поняття юридичних осіб публічного права, висвітлено ризики та виклики пов'язані з реформуванням. Також запропоновано шляхи їх вирішення для створення прозорої та ефективної правової системи.

Ключові слова: юридична особа публічного права, рекодифікація, Цивільний кодекс України, Господарський кодекс України, корпоратизація, правова визначеність.

The article is dedicated to the analysis of the legal status of public law legal entities in the context of the civil legislation of Ukraine recodification and the repeal of the Commercial Code of Ukraine. By examining current legislative trends, particularly the introduction of exhaustive list of organisational and legal forms and corporatization of state and municipal enterprises. The article also focuses on the harmonisation of Ukrainian legislation with European standards, consideration of the legal positions of the European Court of Human Rights, and the need to ensure a balance between public and private interests. The article analyses doctrinal approaches to definition of the concept of public law legal entities, highlights the risks and challenges associated with the reform, and suggests solutions for the creation of a transparent and effective legal system.

Key words: public legal entity, recodification, Civil Code of Ukraine, Commercial Code of Ukraine, corporatization, legal certainty.

Постановка проблеми. Дослідження правового статусу юридичних осіб публічного права завжди привертало до себе увагу представників науки цивільного права. Протягом останніх десятиліть наукова спільнота прагнула виробити цілісне бачення цієї категорії, поєднуючи публічно- та приватноправові підходи. Однак ці спроби не завжди знаходили єдине і одностайне розуміння в академічному середовищі, що лише підкреслює складність і багатогранність цього питання. Тим не менш, особливо зараз, правовий статус юридичних осіб публічного права займає одну з центральних тем сучасного українського правознавства, що набуває особливої актуальності в умовах трансформації законодавчої бази.

Процес рекодифікації цивільного законодавства, спрямований на систематизацію, оновлення та гармонізацію правових норм із європейськими стандартами, відкриває нові перспективи для вдосконалення правового регулювання діяльності юридичних осіб.

Правовий статус юридичних осіб визначається не лише нормами цивільного законодавства, а й спеціальними законами, що регулюють їх створення, функціонування та ліквідацію. У контексті рекодифікації цивільного законодавства постає необхідність переосмислення правової природи таких суб'єктів, уточнення їхньої правосуб'єктності, а також забезпечення чіткого розмежування між публічними та приватними юридичними особами.

Скасування Господарського кодексу України, який тривалий час певною мірою торкався питань правового положення та регламентації юридичних осіб публічного права, спричинило цілу низку майбутніх змін до чинного законодавства. У цьому контексті важливо проаналізувати як новітні законодавчі тенденції впливають на правовий статус таких суб'єктів, їхню організаційно-правову форму, а також на баланс між публічними та приватними інтересами.

Метою статті є дослідження сучасних підходів до правового регулювання юридичних осіб публічного права в Україні, зосереджуючи увагу на змінах, що відбуваються в рамках рекодифікації цивільного законодавства та скасування Господарського кодексу України. У фокусі дослідження – аналіз новітніх законодавчих тенденцій, їх вплив на правосуб'єктність юридичних осіб публічного права, а також оцінка потенційних наслідків для правової системи України в цілому. Окрему увагу буде приділено питанням гармонізації українського законодавства з європейськими стандартами, що є важливим кроком на шляху інтеграції до Європейського Союзу.

Виклад основного матеріалу.

Починаючи з 1992 року, визначними українськими цивілістами було розпочато процес відродження галузі цивільного права як права приватного. Головною метою цього процесу було відновлення першочергової природньої сутності цивільного права, яка зазнала значного спотворення і викривлення з боку колишньої радянської влади шляхом накладання опублічених гештальтів на її приватно правові засади.

Проте, все ж таки, час і наполеглива праця науковців розставили все на свої місця і 16 січня 2003 року Верховною радою України було прийнято Цивільний кодекс України (далі – ЦК України). Більше того, як зазначають члени колишньої робочої групи, ще на стадії своєї розробки, законопроект вже одержав влучну назву – Кодекс приватного життя [1, С. 12]. Без перебільшень цю визначну подію в житті кожного українського цивіліста можна вписати як перше велике досягнення сучасного правотворення. Утім, в той же час,

ця визначна дата привнесла й нові виклики для представників цивілістики. Саме цього дня було прийнято і Господарський кодекс України (далі – ГК України), що для багатьох правників послугувало суперечливим сигналом – водночас із кроком уперед відбулося й закріплення підходів, що тяжіють до публічно-правового мислення радянського зразка.

Починаючи з цього моменту і упродовж наступних 20 років перед науковою спільнотою постало питання повного переосмислення приватного права і формуванню принципово нового концепту: наповнити вже напрацьовані приватноправові ідеї проєвропейським духом, що дало би можливість закласти підстави для проведення рекодифікації цивільного законодавства.

Бажаним і логічним фундаментальним кроком до реалізації поставленої мети став матеріалізований результат роботи Робочої групи з рекодифікації цивільного законодавства у вигляді Законопроекту №6013, який був прийнятий Верховною радою України 9 січня 2025 року і підписаний Президентом України 26 лютого 2025 року. Ця подія спричинила неабиякий резонанс у правничому колі: одні захоплено обговорювали нові можливості та перспективу гармонізації законодавства з європейськими стандартами, тоді як інші висловлювали критичні зауваження, наголошуючи на потенційних ризиках і викликах, що можуть виникнути в процесі імплементації.

Найжвавіші дискусії розгорнулися навколо інституту юридичних осіб, зокрема щодо визначення поняття юридичних осіб публічного права та удосконалення критерію поділу юридичних осіб на юридичні особи публічного та приватного права, створення чіткого «закритого» переліку таких суб'єктів, корпоратизації державних підприємств.

Далі пропонуємо детальніше дослідити вищевказані питання.

1. Сучасне поняття юридичної особи публічного права та удосконалення критерію поділу юридичних осіб на юридичні особи публічного та приватного права.

Згідно частини 2 статті 81 ЦК України юридичні особи, залежно від порядку їх створення, поділяються на юридичних осіб приватного права та юридичних осіб публічного права.

На сьогоднішній момент наукова спільнота представила чи мало підходів до визначення поняття юридичної особи публічного права. Проте, незважаючи на такий масив доктринальних напрацювань, достатньо важко дійти в цьому питанні до спільного знаменника, адже фактично наразі дуже поширеною є практика розробки і вживання тих чи інших термінів лише для якихось конкретних цілей в контексті різних нормативно-правових актів, що забезпечує збереження певного ступеню адаптивності досліджуваної категорії відносно конкретної сфери застосування.

Однак правова доктрина зрештою дійшла згоди щодо цього питання, і більшість сучасних визначень відображають напрацьовані спільні ідеї та підходи.

До прикладу, Н.С. Кузнецова зазначає, що: *«юридичні особи публічного права — це ті юридичні особи, які створюються безпосередньо законом або адміністративним актом як носії публічних завдань, їх організація регулюється приписами законів публічних інтересів і вони загалом виконують відповідні публічні функції»* [2, С. 215-216].

В. І. Борисова також висловлює схожу думку і зазначає, що: *«публічною юридичною особою є публічно-правове утворення (органи державної влади, органи місцевого самоврядування, державні, комунальні підприємства, установи тощо), які мають на меті державні інтереси, задоволення яких слугує неодмінною умовою і гарантією їх існування і розвитку»* [3, с. 7–8].

Як ми бачимо, наведенні вище визначення відображають усталений концепт, який був сформований наукою для надання характеристики юридичним особам публічного права. Коротко ми може підсумувати ключові ідеї: *публічна природа та мета діяльності* (юридичні особи публічного права створюються для здійснення публічних завдань, спрямованих на забезпечення державних або суспільних інтересів, а їх існування і функціонування підпорядковані потребам суспільства); *спеціальний порядок створення* (такі юридичні особи виникають на підставі нормативних актів, що відрізняє їх від юридичних осіб приватного права, створених за ініціативою громадян чи організацій); *переважне регулювання публічним правом* (організація та діяльність цих суб'єктів регулюється нормами публічного права, які спрямовані на забезпечення суспільного блага).

У свою чергу, Ключковський Ю.Б. зазначає, що: *«виходячи з формулювання цього терміна, можна б очікувати, що такий суб'єкт не має відношення до приватного права, а функціонує лише у сфері публічно-правових відносин; деякі науковці прямо розрізняють дві нормативно визначені групи юридичних осіб саме як суб'єктів публічного права та суб'єктів приватного права. І хоча таке розуміння не є загальновизнаним, і категорія «юридична особа публічного права» є за своєю природою частковим випадком цивілістичної конструкції юридичної особи, вважаємо, що саме додаток «публічного права» стимулює тенденцію використання терміну «юридична особа» у сфері регулювання публічного права без чіткого визначення публічно-правового змісту цього терміну»* [4, С. 26-27].

Погоджуючись з висловленням Ключковського Ю.Б., ми вважаємо, що продовжуване використання терміну «юридична особа» в публічному праві без достатньої конкретизації надалі тільки посилить тенденцію до «розмиття меж» і ускладнить подальше правозастосування та теоретичне осмислення цієї категорії. Отже, наразі ми констатуємо існування нагальної необхідності у розробленні нового підходу до поділу юридичних осіб на публічні і приватні.

У зв'язку з цим, ідея, яка закріплена в структурі норми статті 82 ЦК України, а саме спосіб утворення, є невиправдано вузьким підходом, адже, судячи з вже проаналізованих вище доктринальних визначень, далеко не останнє місце має відводитися і визначення мети діяльності.

З цього приводу слушно висловлюється Сабодаш Р.Б., і зазначає, що, окрім мети створення, *необхідно звертати увагу і на особливості регулювання правового статусу юридичної особи, характер інституційної та організаційної залежності юридичної особи від публічно-правового суб'єкта, який його утворив* [5, С. 187-188]. Надалі, уже в іншій роботі Сабодаш Р.Б розвинув раніше висловлену тезу і запропонував звернути увагу також і на *«критерії віднесення юридичних осіб до публічних організацій, що застосовуються в низці рішень Європейського суду з прав людини, а саме: характер діяльності, (публічна функція або звичайний комерційний діяльність); контекст функціонування (наприклад, діяльність на регульованих ринках чи монопольне становище); права, що надаються юридичній особі, інституційна незалежність (ступінь власності держави); її операційна незалежність (ступінь державного нагляду та контролю), роль держави при неплатоспроможності юридичної особи тощо?»* [1, С. 487].

Погоджуючись із запропонованим зауваженням, зазначимо що викладена теза окремо підкреслює необхідність комплексного підходу до визначення правового статусу юридичних осіб публічного права. Орієнтація на правові позиції Європейського суду з прав

людини, на наше переконання, є ключовим засобом для досягнення мети гармонізації українського законодавства з європейськими стандартами, забезпечення правової визначеності та створення збалансованої системи регулювання, яка враховує як публічні так і приватно-правові аспекти діяльності таких суб'єктів.

2. «Закритий» перелік юридичних осіб та перереєстрація державних комунальних підприємств в акціонерні товариства та товариства з обмеженою відповідальністю.

Питання запровадження «закритого» переліку юридичних осіб у світлі рекодифікації цивільного законодавства України посідає окреме місце в топі дискусійних тем. В контексті цього питання варто говорити не лише про структурування правового регулювання діяльності юридичних осіб, а й про глибокий вплив на забезпечення правової визначеності та уніфікації законодавства.

Згідно частини 1 статті 83 ЦК України юридичні особи можуть створюватися у формі товариств, установ та в інших формах, встановлених законом.

Саме остання частина цього положення – *«та в інших формах, встановлених законом»* – на практиці стала джерелом численних проблем. Відкритий характер цього формулювання дозволив за останні десятиліття існування ЦК України створити широкий спектр організаційно-правових форм юридичних осіб, які не завжди мають чітке правове обґрунтування чи системне місце в законодавстві.

Як наслідок, у правовій системі України з'явилися різноманітні організаційно-правові форми, такі як приватне підприємство, колективне підприємство, комунальне підприємство, державне підприємство, казенне підприємство, орендне підприємство, сімейне підприємство, підприємство з іноземними інвестиціями тощо. Цей перелік, хоч і відображає гнучкість законодавства у відповідь на соціальні та економічні потреби, водночас спричинив застосування фрагментарного підходу до правового регулювання. У результаті відсутність чітко визначеного «закритого» переліку юридичних осіб призвела до неоднозначності їх класифікації та ускладнення правозастосування.

З метою усунення окресленої проблеми було запропоновано впровадження концепції «закритого» переліку юридичних осіб шляхом визначення вичерпного списку організаційно-правових форм. Вважаємо, що ця ініціатива, окрім вже згаданого сприяння уніфікації правового регулювання, допоможе підвищити прозорість та передбачуваність правового застосування. Окрім того, запровадження вичерпного переліку сприятиме чіткому розмежуванню юридичних осіб публічного права, які не є органами державної влади та органами місцевого самоврядування, та юридичних осіб приватного права.

Однак запровадження такого переліку провокує і певні виклики.

На противагу вищенаведеним тезам, Резнікова В.В. дотримується іншої позиції, яку вона представила під час свого виступу на Міжнародній науково-практичній конференції «Європеїзація українського корпоративного законодавства». На її переконання: *«збереження багатоманітності організаційно-правових форм господарювання прямо знижує премію за ризик та підвищує ліквідність інвестицій, а відтак є необхідне в умовах довгострокового зростання економіки і стійкого припливу капіталу в Україну.»* [6, 4:45:55]. Зазначене зауваження заслуговує на увагу, але, на жаль, не в контексті сучасних українських реалій. На сьогоднішній день багатоманітність організаційно-правових форм, попри потенційно гнучкість, не вирішує проблему їхньої низької зрозумілості для іноземних інвесторів без чіткої уніфікації та приведення форм юридичних осіб у

відповідність до міжнародного визнаних стандартів та форм.

Без перебільшень, залучення міжнародних інвестицій є життєво важливим процесом для воєнного і поствоєнного економічного розвитку України, однак сучасна різноманітність гібридних організаційно-правових форм юридичних осіб, таких як казенні підприємства, спільні комунальні підприємства чи підприємства з іноземними інвестиціями, створює значні перешкоди для іноземних інвесторів. Ці форми не мають аналогів у європейському праві та діловому обороті і викликають недовіру через свою непрозорість і складність у визначенні правового статусу, структури управління чи механізму відповідальності. Європейські інвестори, звиклі до чітких і стандартизованих форм, таких як товариство з обмеженою відповідальністю чи акціонерні товариства, часто не можуть оцінити з ким саме вони мають справу, що підвищує сприйняття ризиків і знижує привабливість України як інвестиційного напрямку.

У зв'язку з цим пропонуємо звернути увагу на наступні аспекти врегулювання цивільного законодавства в сфері визначення видів юридичних осіб:

- по-перше, необхідно врахувати специфіку діяльності різних типів юридичних осіб зокрема тих, що виконують публічні функції таких як, державні чи комунальні підприємства;
- по-друге, перехід до закритого переліку потребує ретельного аналізу існуючих організаційно-правових форм, їхньої доцільності та відповідності сучасним економічним і соціальним реаліям;
- по-третє, важливо забезпечити гнучкість законодавства, щоб уникнути надмірної жорстокості, яка могла б стримувати розвиток нових форм підприємницької чи суспільної діяльності, так би мовити, дотримати баланс між легітимною метою і суспільною необхідністю.

3. Корпоратизація державних та комунальних підприємств.

Корпоратизація державних та комунальних підприємств є важливим елементом процесу рекодифікації. Цей процес передбачає трансформацію державних і комунальних підприємств у акціонерні товариства або товариства з обмеженою відповідальністю, що відповідає сучасним вимогам ринкової економіки та європейським стандартом корпоративного управління.

Основною метою корпоратизації є підвищення ефективності діяльності таких підприємств шляхом запровадження сучасних моделей корпоративного управління. Перехід до форм акціонерного товариства чи товариства з обмеженою відповідальністю дозволяє чітко структурувати управління та запровадити прозорі механізми прийняття рішень а також розмежувати функції власника (держави чи територіальної громади) та менеджменту. Переконані, це сприятиме зменшенню впливу бюрократичних процедур, підвищенню підзвітності керівництва та оптимізації використання державного чи комунального майна. Крім того, корпоратизація відкриває можливості для залучення інвестицій, що є критично важливим для модернізації та розвитку державних комунальних підприємств.

Разом з тим, на думку Гарагонича О.В., ця процедура містить в собі багато прихованих ризиків у такому вигляді як: *«після реорганізації державних і комунальних унітарних підприємств закріплена за ними на праві господарського відання чи оперативного управління майно підлягає внесенню до статутних капіталів господарських товариств — правонаступників. У результаті таке державне комунальне майно стає*

власністю господарських товариств. З огляду на це існує ризик того що корпоратизація підприємств державного і комунального сектору економіки може використовуватися як спосіб заволодіти державне чи комунальне майно.» [7, С. 102].

Насправді ця проблема є достатньо серйозною і потребує комплексного підходу для її вирішення. Для мінімізації цих ризиків і забезпечення прозорості та законності процесу корпоратизації можна запропонувати наступні кроки:

- по-перше, чітко законодавчо врегулювати процес корпоратизації, який буде забезпечувати порядок передачі державної чи комунального майна до статутного капіталу товариств;

- по-друге, установити обов'язкову прозорість процедури інвентаризації майна перед корпоратизацію, що забезпечить контроль за його обсягом і вартістю;

- по-третє, посилити державний нагляд та контроль за новоствореними господарськими товариствами після корпоратизації з метою виявлення можливих порушень, шляхом створення спеціальних наглядових рад чи комісій, до складу яких входитимуть представники держави, місцевих громад, незалежні експерти, громадські організації для моніторингу процесу корпоратизації, а також проведення обов'язкового аудиту фінансово-господарської діяльності;

- по-четверте, важливо також забезпечити регулярне звітування перед органами державної влади та/або місцевого самоврядування щодо використання майна, внесеного до статутного капіталу;

- по-п'яте, разом з тим, вважаємо за необхідне у проведенні додаткової правової регламентації питання використання узуфрукту як інструмента належності майна державним і комунальним юридичним особам. Наразі законодавець зазначив узуфрукт лише як окреме речове право без будь-яких застережень, особливостей використання, а основне – відповідальності за неналежне використання такого права.

Більше того, на практиці існує дуже багато відомих прикладів, які виступають додатковим аргументом на користь корпоратизації. Для України в цьому контексті буде дуже корисним досвід Федеративної республіки Німеччина, яким поділився на Міжнародній науково-практичній конференції «Європеїзація українського корпоративного законодавства» головуєчий суддя Берлінського регіонального суду Доктор Тобіас Ельснер.

Корпоратизація компанії Deutsche Telekom розпочалося в середині 90-х років, коли державне підприємство перетворили на акціонерну компанію. Це стало ключовим етапом реформування телекомунікаційного сектору Німеччини. Цей процес дозволив відійти від моделі державного управління, запровадивши сучасні принципи корпоративного врядування. Корпоратизація відкрила доступ до міжнародних ринків капіталу, що підтверджується успішним первинним розміщенням акцій (ІРО) і вже буквально через пару років друге розміщення акцій принесло компанії близько 21 млрд. євро. Це забезпечило фінансові ресурси для модернізації інфраструктури та міжнародної експансії.

Позитивний ефект корпоратизації полягав в підвищенні ефективності та прозорості управління. Перетворення на акціонерну компанію дозволило Deutsche Telekom адаптуватися до динамічного телекомунікаційного ринку 90-х, де стрімко розвивалися мобільний зв'язок та інтернет технології. Компанія успішно конкурувала з іншими гравцями на ринку і в результаті стала лідером у впровадженні цифрових технологій. Значним досягненням стала програма розвитку Східної Німеччини в межах якої до 97-го року було інвестовано 25 млрд. євро для створення найсучасніший телекомунікаційної

мережі в регіоні.

Корпоратизація також сприяла глобалізації компанії. Нині 70% доходів Deutsche Telekom генерується за межами Німеччини, а сама компанія є найдорожчим телекомунікаційним брендом Європи. Таким чином, корпоратизація не лише підвищила ефективність управління державним підприємством, але й зробила Deutsche Telekom глобальним лідером здатним відповідати на виклики сучасного ринку [6, 1:59:10 – 2:10:00].

Висновок. Рекодифікація цивільного законодавства України та скасування ГК України стали важливими етапами у трансформації правового регулювання юридичних осіб публічного права. Аналіз сучасних доктринальних підходів і законодавчих новел свідчить про необхідність чіткого визначення правового статусу таких суб'єктів, що є ключовим для забезпечення правової визначеності, уніфікації законодавства та гармонізації з європейськими стандартами.

Запровадження «закритого» переліку організаційно-правових форм юридичних осіб, корпоратизація державних і комунальних підприємств – є прогресивними кроками спрямованими на модернізацію національної правової системи. Ці зміни сприяють підвищенню прозорості ефективності управління та залучення інвестицій, що є критично важливим для економічного розвитку України.

Водночас успішна імплементація цих нововведень потребує ретельного законодавчого опрацювання та врахування ризиків пов'язаних із можливим зловживаннями. Вважаємо, що лише комплексний підхід, який поєднує уніфікації норм, дотримання балансу між приватними і публічними інтересами та адаптації до європейських стандартів дозволить досягти збалансованого регулювання діяльності юридичних осіб публічного права, сприятиме інтеграції України до європейського правового простору та створенню привабливого інвестиційного клімату.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Рекодифікація цивільного законодавства України: виклики часу : монографія / за заг. ред. Н. С. Кузнецової. – Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. – 690 с.
2. Кузнецова Н. Концептуальні засади інституту юридичної особи в новому цивільному законодавстві України // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: Матеріали регіональної наук.-практ. конф. – Л., 2002. – С. 215-216.
3. Борисова В. І. До проблеми участі публічних юридичних осіб у цивільних правовідносинах // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Трансформація відносин власності в Україні: організаційно-правові та економічні проблеми». – Одеса, 2003. – С. 7–8.
4. Ключковський Ю. Категорія «юридична особа» з точки зору публічного права. Український часопис конституційного права № 4, 2023. 119 с. С. 3-36.
5. Сабодаш Р.Б. Нарис про юридичних осіб цивільного права: деякі теоретико-практичні проблеми. Альманах цивілістики: збірка статей. Вип. 3. За ред. Р.А. Майданика. Київ: Правова єдність, 2010. С. 187-188.
6. Верховний Суд. Міжнародна науково-практична конференція «Європеїзація українського корпоративного права», 2025. YouTube. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=sj9OpBybMFA> (дата звернення: 05.06.2025).
7. Право в умовах війни: питання теорії та практики: міжнародна колективна монографія / за заг. ред. Бисаги Ю.М., Белова Д.М., Берч В.В., Скрипнюка О.В., Дешко

Л.М., Заборовського В.В. та Продан В.І. Братислава, Ужгород: Інститут професійного розвитку, 2023. 192 с. – С. 93-107.

УДК 343.81

DOI: 10.32751/2617-5967-2025-02-23

Шумний А. О.

юрист громадської організації
«Харківська правозахисна група»

ПРАВОВИЙ СТАТУС НЕПОВНОЛІТНІХ ЗАСУДЖЕНИХ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЇХ ПРАВ У КОНТЕКСТІ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОГО ПРЕВЕНТИВНОГО МЕХАНІЗМУ

На сьогодні система виконання покарань, яка стосується дітей, є такою, що розцінюється як покарання з усіма властивими йому проблемами у сучасному українському суспільстві: погане харчування, надмірно жорстокі вимоги режиму, обмеження контактів із зовнішнім світом, важка праця та погана медицина. Така ситуація не сприяє ресоціалізації та виправленню дітей з делінквентною поведінкою, які скоїли злочини, а робить з них жертв, що, у свою чергу, занадто ускладнює їх повернення до нормального життя. Система перевиховання дітей потребує докорінних змін і має трансформуватися у сучасну сервісну службу з надання ресоціалізаційних послуг з певними, чітко прописаними обмеженнями, які диференційовано обумовлені тяжкістю скоєного дитиною злочину.

У статті досліджується правовий статус неповнолітніх засуджених в Україні та аналізується роль національного превентивного механізму (НПМ) у забезпеченні їхніх прав. Розглянуто нормативно-правову базу, включно з Конвенцією ООН про права дитини [1], Мінімальними стандартними правилами поведіння з ув'язненими [7], Правилами ООН щодо захисту неповнолітніх [10], а також національне законодавство (Кримінально-виконавчий кодекс України [5], Закон України «Про Національний превентивний механізм») [8]. Виявлено системні проблеми у реалізації прав неповнолітніх у місцях несвободи та запропоновано шляхи удосконалення захисту їхніх прав через ефективну діяльність НПМ та інтеграцію міжнародних стандартів у національну практику.

Ключові слова: *неповнолітні засуджені, права людини, національний превентивний механізм, КВК України, міжнародні стандарти.*

Currently, the penal system concerning children is perceived as punitive, with all the associated problems inherent in modern Ukrainian society: poor nutrition, excessively harsh regime requirements, limited contact with the outside world, hard labor, and inadequate medical care. Such conditions do not contribute to the resocialization and rehabilitation of children with delinquent behavior who have committed crimes; instead, they turn them into victims, which, in turn, significantly complicates their reintegration into normal life. The juvenile rehabilitation system requires fundamental reforms and should be transformed into a modern service-oriented institution providing resocialization services, with specific, clearly defined restrictions differentiated according to the severity of the crime committed by the child.